

Spontanost, organizacija in anarhizem¹

Abstract

Spontaneity, Organization, and Anarchism

The author of this translated text is one of the key anarchist historians of the 20th century. Despite the fact that the text was written following the fervor of May '68, it resonates in many aspects the discussions within the uprisings against capitalism, austerity, and corruption that have been making the world tremble over the last few years. The concept of spontaneity, as understood by Marxists and anarchists, is at the forefront of the text. If Marxists either completely overlooked spontaneity (for example in Marx) or negated it (in later Marxists schools of thought), anarchists were developing this concept since Bakunin. Anarchists understood the spontaneity of resistance in the context of social movements as a result of the intensifying inner contradictions within capitalism and the consequent rise of dissatisfaction among people. On the other hand, they did not reject anarchist organization, but rather saw it as something necessary. Marxists, meanwhile, insisted that class consciousness that can initiate self-activation of masses can only be produced by the actions of an avant-garde party. Rosa Luxemburg was the first Marxist to take on a more open approach to the concept of spontaneity, but even she did not trust the spontaneity of the people, seeing it as too unpredictable. That is the point where this text opens the key issue: in today's situation, how can we understand the concept of spontaneity on one hand, and anarchist organization on the other? How can we understand the relationship between them? Above all, we must ask ourselves what the absence of the avant-garde (whether in the form of a political party or socialist avant-garde) means in the context of developing autonomous perspectives of the struggle against and beyond capitalism.

Keywords: spontaneity, Marxism, Rosa Luxemburg, anarchism, social movements

Povzetek

Avtor prevedenega teksta je eden ključnih zgodovinarjev anarhističnega gibanja v 20. stoletju. Čeprav je tekst nastal po vrelišču maja 1968 v marsičem odraža diskusije uporov proti kapitalizmu, varčevanju in korupciji, ki svet pretresajo v zadnjih letih. V središču besedila je koncept spontanosti, kot jo razumejo marksisti in anarhisti. Če je bila spontanost v marksističnem odnosu do družbenih gibanj bodisi spregledana (pri Marxu) ali pa negirana (v poznejših marksističnih šolah), so jo anarhisti tematizirali že od Bakunina naprej. Spontanost upora so v kontekstu porajanja družbenih gibanj razumeli kot posledico razvoja notranjih nasprotij kapitalizma in rastočega nezadovoljstva, pri čemer anarhistične organizacije niso zavračali, temveč so jo imeli za nujno. Marksisti so nasprotno vztrajali, da lahko razredno zavest, ki omogoči samoaktivacijo množic, proizvede šele delovanje avantgardistične partije. Šele Rosa Luxemburg je omehčala marksistični odnos do koncepta spontanosti, a tudi zanjo je spontanost preveč nepredvidljiva. Besedilo odpira ključno vprašanje: kako v današnjih razmerah razumeti koncept spontanosti na eni strani in anarhistične organizacije na drugi, odnos med njima, in kaj pomeni odsotnost avantgarde (bodisi stranke ali partije) v kontekstu razvoja avtonomnih bojev proti in onkraj kapitalizma.

Ključne besede: spontanost, marksizem, Rosa Luxemburg, anarhizem, družbena gibanja

¹ Članek je bil na območju nekdanje Jugoslavije prvič objavljen leta 1972 v reviji Praxis (op. ur.).

Spontanost je dandanes ponovno na dnevnem redu. Francoski maj '68, orkan, ki ga ni nihče zavestno izzval, se je zoperstavil kapitalistični oblasti in meščanski ideologiji v vsakem podjetju in v vsaki šolski ustanovi v Franciji. Hkrati je bil na pragu tega, da pomete z navidezno močnim in dostojanstvenim režimom: »Maja mi je vse uhajalo iz rok,« je general de Gaulle takrat zaupal Andréju Malrauxu. Maj '68 je opil ognjevito mladino, ki je bila očarana z magičnimi učinki spontanosti. Za te mlade je bila sovražnik številka ena *birokratska nevarnost*, zato so bili nezaupljivi do vsake oblike organizacije, ki bi lahko privedla do nje. Toda ti isti opoji, ki so jih pripeljali do tega, da so odrinili vse institucije in zlomili vse vzpostavljene vrednote, vključno z že ritualno in sklerozno staro komunistično partijo in njenimi sindikalnimi podružnicami, so nazadnje te mlade čarovnike onesposobili. Zaradi tega dejstva so pod vprašaj ponovno postavili taktiko zatekanja izključno k orožju spontanosti, saj se je v ospredje vrnilo vprašanje razmerja med spontanostjo na eni ter organizacijo in zavestjo na drugi strani.

To razmerje je poglobila že revolucionarna teoretičarka Rosa Luxemburg. Zato je bilo logično, da je maj '68 le še poglobil zanimanje za njene spise. Posledično je tudi ta prispevek osredinjen na Rosa Luxemburg. Priznam tudi, da osebno le nerad abstraktno teoretiziram. Bolje se počutim, kadar se ukvarjam z eno temo, prek kritične analize nekega praxisa.

Oglejmo si najprej, kako so njeni predhodniki, tako marksisti kot anarhisti (ti dve struji sta si bili v daljni preteklosti v precej bližnjem sorodstvu kot danes), definirali spontanost v razmerju z zavestjo.

Marx in Engels še ne uporabljata besede spontan (*Spontaneität*), ki se je, kot kaže, v nemškem jeziku uporabljala le v psihologiji. Namesto tega za delavsko gibanje uporabita pridevnika *selbständig* in *eigentümlich*, ki imata oba isti pomen, vendar delujeta bolj omejujoče, statično in manj dinamično kakor spontan, iz česar sledi, da to gibanje obstaja samo po sebi, da ima lastno eksistenco. Ravno tako uporabljata še drug izraz: govorita o *geschichtliche Selbsttätigkeit* proletariata, se pravi, dobesedno, o njegovi »zgodovinski samoaktivnosti«, kar je bilo z izkrivljanjem izrazov prevedeno v francoščino kot »zgodovinska spontanost«.

Ne nazadnje, ko Marx opisuje prve poizkuse ustvarjanja mednarodne komunistične organizacije, piše, da se ta »poraja *naturwüchsig* (povsem naravno, samoniklo) iz tal sodobne družbe.« Tudi tu je bila pri prevodu v »spontano« vzeta precejšnja svoboda (Marx in Engels, 1971; Engels, 1979).

Zakaj se Marx in Engels izogibata uporabi terminov, ki bi označevali eksplozijo, izbruh elementarne moči množic, in zakaj morajo francoski prevajalci izdati njun besednjak, da bi ju pripravili, da govorita o spontanosti? Brez dvoma zato, ker se teoretika bojita, da se ne bi pretirano oddaljila od svojega zgodovinskega determinizma, a tudi zato, ker se nista povsem osvobodila razumevanja Revolucije jakobinskega tipa, nekakšne relativne nezaupljivosti do revolucije od spodaj.

Proti komu se množice samoaktivno gibajo? Jasno je, da predvsem proti meščanskim političnim formacijam. Engels je tako v času vsakega velikega meščanskega revolucionarnega gibanja prepoznal pojav *selbständig* gibanja razreda, ki je bil bolj ali manj predhodnik modernega proletariata.

Toda, mar nima tudi gibanje množic lastne eksistence glede na socialistične ali komunistične politične formacije? Za Marxa in Engelsa »komunisti (...) nimajo nikakršnih interesov, ločenih od interesov vsega proletariata. Ne postavljajo kakšnih posebnih načel, po katerih bi hoteli modelirati delavsko gibanje. (...) Vedno zastopajo interese celotnega gibanja«. Zakaj

takšna identiteta? Zato, ker njune teoretske predpostavke »nikakor ne temeljijo na idejah, na načelih, ki jih je iznašel ali odkril ta ali oni izboljševalec sveta. So le splošni izrazi [...] zgodovinskega gibanja, ki se odvija pred našimi očmi«. A za pisca *Komunističnega manifesta* se delavsko gibanje in komunizem ne mešata *povsem*, saj pravita: »Prednost (komunistov) pred preostalo množico proletariata je vpogled v pogoje, tok in splošne rezultate delavskega gibanja.« Komunisti so torej posvečeni, privilegirani pripadniki inteligence. Od tod do prepričanja, da jim pripada »*upravljaljska*« vloga, je samo še korak. Gibanje delavskih množic naj bi tako imelo »lastno eksistenco«, nekakšno elementarno »samoaktivnost« tudi v razmerju z njegovim osveščenim političnim tolmačenjem (Marx in Engels, 1971: 603–604).

Ta diferenciacija – čeprav drži, da je bila še v embrionalni fazi – je bila leta 1847 pravzaprav neopažena. Toda pozneje se je jasneje začrtala in tako je na primer Trocki v svoji *Zgodovini ruske revolucije* nenehno ločeval med »molekularnim procesom množic«, »gigantskim koleksom množic« in »akcijo, ki jo vodijo revolucionarne politične formacije, predvsem boljševiška partija.«

Besedo »spontanost« so vpeljali francosko govoreči anarhisti. Morda zato, ker bolj nasprotujejo prisili kot pa ustanovitelji marksizma in so izrazito sovražno naravnani proti vsaki obliki avtoritete jakobinskega izvora. Tako Proudhon piše: »Tisto, na kar je pomembno opozoriti pri ljudskih gibanjih, je njihova popolna spontanost.« In še: »Socialna revolucija (...) je transformacija, ki poteka spontano. (...) Ne dogaja se na zapoved kakršnegakoli gospodarja, ki bi imel izdelano teorijo. (...) Revolucija (...) dejansko ni nikogaršnje delo.«

Za njim to ponovi tudi Bakunin, ki pravi, da se revolucije »ustvarjajo same od sebe; proizvedene so z močjo stvari, s premiki dogodkov in okoliščin. Dolgo se pripravljajo v globinah instinktivne zavesti ljudskih množic in nato izbruhnejo.« V *Socialni revoluciji* je akcija posameznikov skoraj nična, medtem ko mora biti spontana akcija množic vse.

Čeprav oba brez dvoma libertarna misleca v nasprotju s predstavami svojih marksističnih nasprotnikov poudarjata spontanost, pa nikakor ne podcenjujeta vloge ozaveščenih skupin. Proudhon opaža, da so se ideje, ki v vsakokratnem zgodovinskem trenutku dvignejo množice, »pred tem razvile v glavi nekega misleca (...), ne pa množic.«

Bakunin ozaveščenim revolucionarjem pripisuje nujno nalogo, »da pripomorejo k porajanju revolucije z razširjanjem idej med množico«, kar ustreza njihovemu vodilu, »da so posredniki med revolucionarnimi idejami in ljudskimi pobudami« in »da sodelujejo v revolucionarnem organiziranju naravne moči množic« (Guérin, 1970a: 137–138; 1970b: 25–26).

Tukaj je treba poudariti, da ne glede na videz »čiste spontanosti« anarhisti zaradi tega ne zavračajo organizacije. V njihovih očeh sta, kot je poudaril Italijan Malatesta, oba pojma neločljiva in komplementarna.

Toda marksistični pomen *samoaktivnosti* in anarhistično dojetje spontanosti so marksisti podcenjevali, sprva Kautsky, nato še Lenin. Za Kautskega bi bilo popolnoma napačno reči, da je socialistična zavest nujen, neposreden rezultat delavskega razrednega boja. Tako je videti, kot da socializem in razredni boj izhajata iz različnih premis. Socialistična zavest naj bi se porajala na podlagi znanstvenega spoznanja. A pred vznikom novega reda so nosilci znanosti intelektualci, ki izvirajo iz buržoazije. Prek njih bi bil znanstveni socializem »posredovan« delavcem. »Socialistična zavest,« trdi Kautsky, »je torej nekaj, kar je bilo v razredni boj proletariata prineseno od zunaj, ne pa nekaj, kar bi spontano nastajalo iz njega.« (Kautsky v Lenin, 1977a: 524–525)

Lenin ne zanika obstoja spontanosti, a ne taji, da se je boji. To nakazuje v precej nasprotujočih si izrazih. Včasih priznava, da spontanost pravzaprav ni nič drugega kakor *embrionalna oblika* zavesti. Včasih uporablja bolj slabšalne besede: spontanost je zanj sopomenka »nezavednosti« (Lenin, 1977a: 527). Meni, da razpršeni, potlačeni, potopljeni v neumnost (sic) delavci v kapitalizmu (Lenin, 1977b) v večini primerov še nimajo socialistične razredne zavesti in da jim je lahko ta prinesena samo od zunaj.

Toda Lenin gre še dlje: revolucionarna avantgarda se mora varovati »vsakršne servilne podrejenosti spontanosti delavskega gibanja«. Podrediti se tej spontanosti bi pomenilo privedi avantgardo v položaj »navadne služkinje« delavskega gibanja, kar bi pomenilo, da bi spontanost popolnoma uničila avantgardo. »Zato je naša naloga,« piše Lenin, *boj proti spontanosti*. »Spontani boj proletariata bo postal pravi razredni boj šele, ko ga bo vodila močna revolucionarna organizacija.« (Lenin, 1977a)

Rosa Luxemburg se odzove na avtoritarno sprevrženost Kautskega in Lenina tako, da obudi pomen *samoaktivnosti* (ki si jo sposodi od Marxa in s katero si včasih pomaga) oziroma *spontanosti*, besede, ki jo največkrat uporablja in ki jo dolguje — čeprav se tega brani — anarhistom.

Za Rosa Luxemburg spontanost in ozaveščenost nista ločena procesa. Armada delavcev namreč med bojem pridobiva čedalje večjo vednost o nalogah tega boja. Ozaveščena delavska avantgarda pa je v nenehnem obstajanju (Luxemburg, 1977: 252–253).

Bolj ko se delavstvo krepi po številu in zavesti, manj ima izobrazena avantgarda pravico, da se postavi na njegovo mesto. Bolj ko se zaslepljenost množice umika njenemu vzgajanju, bolj se uničuje socialna baza, na kateri so bili zasidrani šefi. Množica postaja vodilna, medtem ko so njeni »šefi« samo izvršitveno orodje njenih zavestnih dejanj. Neozaveščenost delavskega razreda pripada preteklosti. Edini subjekt, ki mu danes pripada vodilna vloga, je kolektivni jaz (*das Massen-Ich*) delavskega razreda. Ta proces resda ni hipen, niti ne poteka linearno. Poleg tega je lahko preobrazba množice v 'vodilno', gotovo, osveščeno, lucidno samo dialektičen proces in nič drugega.

Od tod Rosa Luxemburg prehaja s teoretskih opažanj na praxis svojega časa.

Od leta 1904, torej pred rusko revolucijo iz leta 1905, trdi, da »v zadnjih desetih letih najpomembnejših in najplodnejših taktičnih obratov niso iznašli voditelji gibanja (...), ampak so bili vsakokrat spontan proizvod gibanja, ki se je iztrgalo iz svojih spon«. Revolucija leta 1905 ji je pritrdila.

Takrat v zanosu piše: »V največjih tovarnah vseh najpomembnejših industrijskih središč so sami od sebe nastali delavski odbori. (...) Sveži, mladi, krepki in življenja polni sindikati so se dvignili kot Venera iz morske pene. (...) Valovi gibanja se zdaj razlijejo kot širok morski val po vsej deželi, zdaj spet razdelijo v velikansko mrežo ozkih potočkov; zdaj privrejo iz tal kot svež studenec, zdaj spet popolnoma poniknejo«. Različne oblike bojev — »vse to se preliva drugo v drugo, drugo mimo drugega, se križa in meša, je pravo morje pojavov v večnem gibanju in večnem spreminjanju. (...) Je živ utrip revolucije in obenem njeno mogočno gonilno kolo.« (Luxemburg, 1977: 335–336; 343) Njen lirični ton lahko preseneti. Toda njena intuicija o elementarnem gibanju množic, način, kako ga primerja z naravnimi pojavi, je ena najoriginalnejših potez njene osebnosti, ena tistih, ki ji odredajo posebno mesto v marksizmu. V nekem pismu se ponovno zateka k morskim slikam, da bi ujela skrivne moči in nestanovitnost gibanja množic: »Zlasti duša množic skriva, kakor *talata*, večno morje, v sebi vselej vse možnosti: smrtno tišino in hrumeči vihar, najnižkotnejšo strahopetnost in najbolj divje junaštvo. (...) Kakšen

bi bil kapitan, ki bi uravnaval svojo smer samo po tem, kakršna je trenutno vodna gladina, in bi ne znal iz znamenj na nebu in v globini napovedati viharjev, ki prihajajo!» (Luxemburg, 1966: 110)

Rosa Luxemburg namreč goji samo relativno zaupanje do ozaveščenih političnih organizacij. Poudarja njihove številne pomanjkljivosti v razmerju do kreativne iniciative delavskega razreda. Trdi, da je ob številnih revolucionarnih priložnostih avantgarda daleč od tega, da predvidi in – kar tudi šteje za svojo pravico – da upravlja, ustvarja situacije izza gibanja množic.

To opažanje je potegnila iz izkušenj socialnih bitk, ki so se odvijale v Rusiji pred letom 1904: »Pobuda in zavestno vodenje socialnodemokratske organizacije je imelo pri tem kaj skromen delež.« Poudarja »razpoko med revolucionarno množico in omahujočo socialno demokracijo«. Gre celo tako daleč, da zapiše: »Vloga socialnodemokratskega vodstva je pri tem izrazito konservativna.« (Luxemburg, 1977: 256–257)

To mnenje se utrdi sočasno s širjenjem revolucije iz leta 1905. Ruska socialistična partija je v njej resda sodelovala, toda ni bila njena avtorica. Lahko se je zgolj naučila njenih zakonitosti med samim dogajanjem, kajti »revolucij se ne uči v šoli«. Kadar vse baze društva pokajo in padajo, kadar velikanske ljudske množice stopajo na oder, takrat vsak poizkus, da se to gibanje vnaprej uredi, deluje kot poteza iz obupa. Revolucija takšne širine in globine se ne regulira s svinčnikom v roki med mirnim tajnim sestankom, ki ga skliče nekaj upravnih teles delavskega gibanja. Na tem mestu Rosa še enkrat uporabi morske in vodne metafore: iniciative socialistične partije so v velikanski bilanci revolucije kot kaplje vode v morju; vsa predvidevanja so enako ničvredna kot mišljenje, da lahko izprazniš ocean s pomočjo čaše za vodo.

Vsem zadržkom glede sposobnosti partije navkljub pa Luxemburg nikakor ni povsem na strani spontanosti, kot so jo obtoževali, saj verjame v vlogo ozaveščene politične avantgarde. Razglaša, da mora bitke voditi neka revolucionarna partija. Opozarja na nevarnosti neurejene, obupane spontanosti, ki naj bi napeljala množice do tega, da se slepo spustijo v bitko in ki bi privedla – pravi ona – samo do kaotične zmede. Po njenem mnenju množic ne smemo pustiti nenadzorovanih, saj morajo na bojno polje stopiti »kot ena politično vzgojena vojska« (Luxemburg, 1928).

V njenem spisu o ruski revoluciji leta 1905 se izmenjujejo odstavki, v katerih navaja relativne pomanjkljivosti socialistične partije, s tistimi, v katerih pozdravlja koristnost njenih intervencij. Eksplozija je res bila spontana, vendar pravi: »V tem, da je prišlo do gibanja, so se pokazali sadovi večletne agitacije socialne demokracije in med splošno stavko so bili socialdemokratski agitatorji na čelu gibanja, vodili so ga in izkoristili za živahno revolucionarno agitacijo.« Socialistične organizacije so pozivale k stavki: zapletena v svoje kontradikcije Luxemburg tako enkrat zapiše, da so to storile *povsod*, drugič pa, da so to storile *več kot enkrat* (Luxemburg, 1977b: 321).

Obračajoč se na nemško socialdemokracijo Rosa Luxemburg ponavlja: »Pobudo za stavko da in jo vodi najbolj organizirano in najbolj zavedno socialnodemokratsko jedro proletariata.« Tako socialdemokracija ne igra več *konservativne* vloge, temveč je razglašena za *avantgardo proletariata* (Luxemburg, 1977b: 350)!

Ravno ko smo ugotovili, da je spontanost množic gibalo revolucionarne akcije, postane gibalo spet partija. Revolucionarna energija ne izhaja več iz množic, temveč jo ustvarja partija. A zdi se, da najbolj pristojni učenci Rose Luxemburg, kot sta Paul Frölich in Lelio Basso, ne opazijo te kontradikcije. Vztrajajo, da se v njeni misli samoaktivnost množic in politično vode-

nje poročata v harmonični in koherentni sintezi (Frölich, 1953; Basso, 1969).

Sam sem manj prepričan, da je res tako. Rosa Luxemburg je zares imela prav, stokrat prav, ko je hotela spontanost dopolniti in nadvladati z zavestjo. Toda, kot bomo videli, politične formacije, ki jim je dodelila vlogo posredovalk zavesti, očitno niso bile dovolj zrele, da bi izpolnile funkcijo, ki jim jo je pripisovala.

Kje je torej Rosa Luxemburg zagledala to idealno revolucionarno partijo, primerno za vodenje proletariata?

Nemški socialdemokraciji je pripisala zasluge, za katere je vedela in pri katerih ni nikdar skrivala, da je njena lastna partija za njih prikrajšana. Tako rekoč vso svojo politično kariero je namenila boju proti revizionizmu in »parlamentarnemu kretenizmu«; ko je izbruhnila prva svetovna vojna je napadla socialpatriotizem. Nekatera izmed njenih zasebnih pisem še bolj kot njeni javni spisi izdajajo njeno zadržanost in skepticizem glede možnosti popraviljanja vse bolj v močvirje oportunitizma pogreznjene partije (Roland-Holst, 1937: 210–216).

Idealna partija? Vsekakor ni verjela, da je leninistični tip organizacije redka ptica, ki je zmožna učinkovito uskladiti spontanost in zavest. Tako je že leta 1904 svarila, da si ne more predstavljati »bolj nevarnih vplivov za rusko socialdemokracijo«, kot je leninistični koncept organizacije, saj »mladega delavskega gibanja dejansko nič ne spravi tako zlahka in tako zanesljivo v roke oblastizeljnih akademikov kot utesnitev gibanja v oklep birokratskega centralizma« (Luxemburg 1977a: 264).

Katero partijo ima torej v mislih? Katero avantgardo?

Bankrot socialdemokracije in internacionalnega socializma je po dolgem omahovanju, s katerim dokončno pomete nemška revolucija, naposled pripeljal Roso Luxemburg do točke, da je priznala razcep, pred katerim se je toliko časa umikala. Toda šele neposredno pred svojo smrtjo je začela Spartakovo zvezo zagovarjati kot formulo revolucionarne partije novega tipa, niti socialdemokratske, niti leninistične: »Spartakova zveza, je bilo rečeno v njenem programu, ni partija, ki bi se hotela postaviti nad delavske množice, da bi tako vzpostavila svojo vladavino, Spartakova zveza želi biti zgolj v vsaki situaciji del proletariata, čim bolj zavedajoč se skupnih ciljev.«

Socialistični cilj, ki ga je bilo treba doseči, je bil, »da velika delovna množica preneha biti vodena množica in da, nasprotno, začne živeti sama zase celotno politično in ekonomsko življenje, ki ga vodi s čedalje tesnejšo in čedalje svobodnejšo samoorganizacijo«.

V svojih govorih o programu je Luxemburg komentirala: »Socializem ne bo dokončan in ne more biti ustvarjen z dekreti in še manj s socialistično oblastjo, ne glede na to, kako popolna bi ta bila. Socializem morajo ustvarjati množice, vsak delavec posebej (...) Ni dovolj znebiti se centralne uradne oblasti in jo nadomestiti s parom ali z nekaj ducati novih ljudi. Politično oblast moramo osvojiti ne od zgoraj, temveč od spodaj. Množica se mora s tem, ko izvršuje oblast, učiti, kako to početi. Ni drugega načina, da bi se je privadila.« Na kratko, Spartakova zveza si je prizadevala, da bi v Nemčiji reproducirala ruski model s konca leta 1917 in prve polovice leta 1918, ko so boljševiki za kratek čas prepustili vso oblast sovjetom.

Rosa Luxemburg se je po nasvetu političnih prijateljev resda vzdržala tega, da bi javno izrazila svoje mnenje o boljševizmu, da ne bi demoralizirala nemških delavcev. Toda v globini svoje temnice je, zelo dobro informirana, prav dobro razumela, v kolikšni meri se je sovjetska socializacija oddaljevala od tiste, ki jo je zagovarjala Spartakova zveza. To je zaupno priznala v neki brošuri, ki naj bi bila natisnjena šele veliko pozneje, leta 1922 (Luxemburg, 1977c). V

času, ko se je ustanavljala Spartakova zveza, je torej vedela, da je demokracija sovjetov v Rusiji trajala le nekaj mesecev in da je mesto že prepustila etatističnemu diktatorskemu režimu. Zavedala se je, da je bilo življenje v sovjetih ohromljeno in da je edini aktivni element ostala le še birokracija. Dejanska oblast ni bila več v rokah delavcev in njihovih svetov, temveč v rokah ducata partijskih šefov. Kar se tiče proletariata, »kdaj pa kdaj spravijo delavsko elito na zborovanja, da ploska govorom voditeljev in da soglasno sprejme predlagane resolucije«. To ni bila »diktatura proletariata, ampak diktatura peščice politikov, to je diktatura v meščanskem smislu, v smislu jakobinske vlade. Da, diktatura!« je trdila Rosa, »vendar mora to biti diktatura *razreda*, ne pa kake vodilne manjšine v imenu razreda.« (Luxemburg, 1977c: 773, 775)

Tako krhka je bila torej sinteza med spontanostjo in »upravljanjem«, za katero je Spartakova zveza menila, da jo je našla. Navdihovala se je pri nekem tujem modelu, katerega pomanjkljivosti so bile vidne že golemu očesu. Poleg tega je Spartakova zveza trajala samo eno jutro: ni torej imela časa, da strukturira svojo organizacijo in svoje metode akcije, niti da razjasni odnose z novo oblastjo, torej Centralnim svetom delavskih in vojaških sovjetov. Tako je raziskovanje Rose Luxemburg ostalo nezaključeno v enaki meri v sferi teorije kot tudi v sferi prakse. Nikoli ji ni uspelo odkriti točne sinteze med spontanostjo in zavestno organizacijo. V dveh člankih, napisanih neposredno pred njeno smrtjo, se je omejila zgolj na kratko, toda nezadostno navedbo: tisto, kar je bilo potrebno spartakovski vstaji, tisto, kar ji je manjkalo, je bilo vodstvo, ki »more in mora biti po množicah in iz množic ponovno ustvarjeno. Revolucionarno delavstvo si mora oskrbeti vodilne organe, ki so na višini, ki znajo voditi bojno energijo množic in jo izkoriščati.« Kakšno »vodstvo«? Kakšni organi? Vsekakor ne tisti v mladi Komunistični partiji, ki je izšla iz Spartakove zveze, glede na to, da so po njenem mnenju »voditelji odpovedali« (Luxemburg, 1977d: 946; 1977e: 936).

Problem, ki ga je odprla Rosa Luxemburg, do danes ni našel popolne rešitve. To je največji problem. Za revolucionarno gibanje je problem številka ena našega časa. Zgolj anarhisti Bakuninove tradicije in njihovi španski nasledniki so se morda, sicer še zelo nepopolno, približali skrivnosti razmerja med množico in avantgardo: bakuninistična bratstva v nedrjih Prve Internacionale, Iberska anarhistična federacija (FAI), ki od znotraj oplaja Nacionalno konfederacijo dela (CNT). A tudi anarhizem ni prinesel povsem zadovoljivega odgovora na postavljeno vprašanje. Tukaj želim obrniti vašo pozornost na dejstvo, da je bila tema tega referata »*Spontanost, organizacija in anarhija*«. Dovolil sem si v naslovu nadomestiti *anarhijo* z *anarhizmom*. Beseda *anarhija*, ki je stara toliko kot svet, dejansko pomeni odsotnost avtoritet ali oblasti. Toda potem, ko je tisočletja vladal predsodek, po katerem se ljudje naj ne bi mogli znebiti ne enega ne drugega, se je začela *anarhija* uporabljati v slabšalnem smislu: kot sinonim za nered, kaos, dezorganizacijo.

No, Proudhon je, videzu navkljub, bolj konstruktiven kot destruktiven, pod *anarhijo* razumel čisto nasprotje neredu. V njegovih očeh je bila oblast pomagač nereda. Samo družba brez oblasti zmore znova vzpostaviti naravni red, obnoviti družbeno harmonijo. Da bi poimenoval to utopijo, in ob upoštevanju, da mu jezik sploh ne ponuja druge besede, se je odločil, da povrne stari besedi *anarhija* njen strogo etimološki pomen.

Težava je, da ta vražja beseda za nepoučene sugerira le negativno idejo. To je razlog, zaradi katerega sem raje uporabil besedo anarhizem, ki izraža konstruktivno in moderno doktrino.

Toda dandanes so v Franciji precej številni borci anarhističnega izvora, ki se ne zadovoljijo niti z besedo anarhizem in ki se raje imenujejo bodisi »libertarni komunisti« (*communistes*

libertaires, op. prev.) bodisi »libertarni marksisti« (*marxistes libertaires, op. prev.*). Trudijo se, da resnično odkrijejo sintezo med tistimi idejami iz anarhističnega nasledstva, ki so najvrednejše in ki so ostale najbolj žive; in prav tako vedno aktualnimi idejami izvirnega marksizma — znanstvenega in dialektičnega komunizma.

Francoski libertarni komunisti niso niti »čisto spontani« niti sovražni organizaciji: menijo, da mora kreativna spontanost prevladati in se učvrstiti v ozaveščeni organizaciji. Zavračajo možnost, da bi dali prednost spontanosti na račun revolucionarne zavesti. Toda po drugi strani ne privolijo, da bi bili ta organizacija in zavest ujeti v mrežo štaba specialistov, ki nameravajo voditi proletariat. Naloga tega, kar imenujemo »organizacija revolucionarjev« (to ni partija), ni naloga avantgarde. Za nas se avantgarda osvobaja samo v boju v jedru delavstva. Ograjujemo se od tega, da bi avantgardi naklonili podporo. Mi bi delavstvu želeli pomagati, da se samorganizira; poskušamo igrati vlogo katalizatorjev, preiskovalcev, protistrupov za vsako birokratsko zablodo.

Zdi se, da sta leta 1971 v Franciji delavski razred in še posebej njen progresivni mladinski del v iskanju novih sredstev boja res imela potrebno vzgojo in zrelost, da sta jih odkrila in preizkusila. Če se nujnost organizacije in potreba po razvoju zavesti občutita vse bolj in bolj, potem kreativna spontanost še ni za na odpad. Kajti Revolucija, ki smo jo začeli maja 68, je kljub prividu daleč od tega, da bi bila mrtva. Včasih potuje pod zemljo, včasih pod odprtim nebom. Da bi triumfirala, ji bo, ko bo zopet bruhala svojo lavo, ravno toliko potrebna obnova ustvarjalne domišljije množic kot tudi optimalna organizacija in zavest.

Prevedel: Dragan Nikčević

Literatura

- BASSO, LELIO (1969): *Rosa Luxemburgs Dialektik der Revolution*. Frankfurt: Europäische Verlagsanst.
- ENGELS, FRIEDRICH (1979): Uvod. V *Gospoda Eugena Dühringa prevrat znanosti (Anti-Dühring)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- FRÖLICH, PAUL (1953): *Zum Streit über die Spontanität*. Aufklärungen.
- GUÉRIN, DANIEL (1970a): *Ni Dieu ni Maître: Anthologie de l'anarchisme I, Les pionniers: Storer, Proudhon, Bakounine*. Paris: F. Maspero.
- GUÉRIN, DANIEL (1970b): *Ni dieu ni Maître: Anthologie de l'anarchisme II, Bakounine (suite), Controverse de Paepe et Schwitzguébel, James Guillaume, Kropotkine*. Paris: F. Maspero.
- LENIN, VLADIMIR ILIČ (1977a): Kaj delati. Žgoča vprašanja našega gibanja. V *Izbrana dela*, I., M. Britovšek (ur.), 495–655. Ljubljana; Cankarjeva založba.
- LENIN, VLADIMIR ILIČ (1977b): Korak naprej, dva koraka nazaj. Kriza v naši partiji. V *Izbrana dela*, I., M. Britovšek (ur.), 657–826. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, ROSA (1928): *Wahlrechtskampf und Massenstreik*. V *Gesammelte Werke*, IV, P. Frölich (ur.). Berlin: Vereinigung Internationaler Verlags-Anstalten.
- LUXEMBURG, ROSA (1963): Emanuelu in Matildi Wurm. V *Iz boja in življenja. Izbrana pisma*, 103–117. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, ROSA (1977a): Množična stavka, partija in sindikati. V *Izbrani spisi*, A. Bibič (ur.), 308–397. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- LUXEMBURG, ROSA (1977b): Organizacijska vprašanja Ruske socialne demokracije. V *Izbrani spisi*, A. Bibič (ur.), 245–270. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, ROSA (1977c): K ruski revoluciji. V *Izbrani spisi*, A. Bibič (ur.), 741–782. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, ROSA (1977d): Red vlada v Berlinu. V *Izbrani spisi*, A. Bibič (ur.), 939–947. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- LUXEMBURG, ROSA (1977e): Voditelji so odpovedali. V *Izbrani spisi*, A. Bibič (ur.), 931–937. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- MARX KARL in ENGELS, FRIEDRICH (1971): Manifest komunistične stranke (Komunistični manifest). V *Izbrana dela*, II., B. Zihel (ur.), 567–631. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ROLAND-HOLST, HENRIETTE (1937): *Rosa Luxemburg: Ihr Leben und Wirken*. Zürich: Jean Christophe-Verlag.